

MONUMENTELE ISTORICE DIN MEDIUL RURAL AL JUDEȚULUI CALIACRA ÎN PERIOADA 1878 - 1940

*Prof. drd. Dragoș Dumitru DRAGOMIR**

Existența și soarta antichităților aflate pe teritoriul aparținând zonei rurale a județului Caliacra au stat în atenția autorităților române, atât după al doilea război balcanic, cât și în perioada interbelică. Acest interes s-a manifestat atât prin dorința de a fi informate despre existența respectivelor urme istorice, cât și prin sumele alocate, în ciuda eternelor restricții bugetare, pentru protejarea și restaurarea lor.

Prezentul studiu se axează pe o relevare succintă a realității mai sus menționate, prin abordarea, sat cu sat, a monumentelor istorice găsite în mediul rural din județul Caliacra.

Bairam-Bunar

În cătunul Conac, pendinte de această comună, după cum menționa ieromonahul Ilarion Avrin, preot paroh al bisericii cu hramul „Sfântul Vasile” din cătun „pe împrejur din partea de nord se află o cetate și o movilă; se spune că din timpul otomanilor și nu se găsește nici o inscripție și nu se știe de când e făcută.”¹

Cadieva

Prin adresa nr. 46 din 12 mai 1938, parohia Cadieva înștiința „Onor Comisiunea Monumentelor Istorice”: „Cum biserica noastră este construită de peste 150 de ani, iar acoperișului nu i s'a mai făcut reparație de aproape 30-40 ani, cu onoare vă rugăm a interveni către cei în drept să ne dea ceva material lemnos pentru reparare și reconstruirea unei clopotnițe.”

Pe 6 iunie 1938 parohia înainta Comisiei un tablou cu materialul lemnos necesar pentru repararea bisericii (26 grinzi cioplite, lungime 8 metri, grosime 15/15; 2 grinzi cioplite, lungime 14 metri, grosime 30/30; 20 grinzi cioplite, lungime 5 metri, grosime 15/15; 4 grinzi cioplite, lungime 8 metri, grosime 18/18 rotunde; 10 grinzi cioplite lungime 5 metri, grosime 10/10; 150 câpriori ciopliți lungime 5 metri, grosime 10/10; 20 subcâpriori ciopliți, lungime 6 metri, grosime 15/15; 20 legături ciopliți lungime 2 metri, grosime 15/15), respectiv pentru clopotniță (4 bucăți lungime 7 metri, grosime 30/30 picioare; 16 bucăți lungime 6 metri, grosime 13/13 legături)

*Liceul Tehnologic „I. C. Brătianu” Nicolae Bălcescu, județul Constanța.

¹Institutul Național al Patrimoniului (I.N.P.), *Fond Comisiunea Monumentelor Istorice* (1892- 1948), dos. 828/1921, ff.3-4.

„rugându-vă să binevoiți a dispune să se intervină către Onor Ocolul Silvic Bazargic să ni se elibereze materialul”.²

Conform datelor oferite de preotul Alex P. Ivanof, biserica era de formă dreptunghiulară, construită din lemn, la 1860, ultima reparație fiind efectuată în 1908.³

Calaigidere

În satul numit Calaigidere (Spoitori), pedinte de comuna Duranculac din plasa Gargalâc (Ciorărie - Cioara, de la numărul mare de ciori ce viețuiau în această zonă)⁴ care avea reședința în comuna urbană Cavarua, datorită faptului că acolo se așezaseră, pe la 1800, câțiva spoitori, pe dealul pe care se afla o moară sistematică cu motor, au fost găsite inscripții latine și monede cu chipul lui Traian. Erau și urme de ziduri, cu o grosime de doi metri și temelia betonată. V. Stroescu exclama cu exaltare: „Mormintele Romanilor sunt mărturia străbunilor noștri. Câte lucruri importante vor descoperi arhiologii în aceste locuri!”.⁵ Lipsa informațiilor referitoare la alte descoperiri realizate în zonă demonstrează că acest lucru nu s-a petrecut.

Echisceia

„În împrejurimi se văd petre de morminte îngropate în pământ, pare a fi morminte vechi turcești - dar pe unul pare că s'ar zări chipul crucii. Nu au inscripții.”⁶

Ecrene

Era un sat aflat „într-o poziție fermecătoare”, traversat de râșorul Ecrene (Geferli), situat la poalele unui munte de 252 metri, beneficiind de o plajă prielnică la mal de mare, unde însuși regele Burebista și-ar fi stabilit, pentru o perioadă, reședința de vară. Doctorul Jiricek în „Das Furstentum Bulgarien” susținea că pe acest munte a existat un castru roman numit de locuitori „Haciuca calesi”.⁷

² I.N.P., *loc. cit.*, dos. 826/1938, ff. 1-3.

³ *Loc. cit.*, dos. 827/1921 ff. 25-26.

⁴ V. Stroescu, *Dobrogea nouă pe căile străbunilor*, vol. III, *Silistra. Comuna Ghiaursuluciuc cu 3 sate. Comuna Duranculac cu 13 sate. Comuna Șabla cu 8 sate. Comuna Gargalâc cu 14 sate. comuna Duvaniuvasi cu 13 sate*, Fotografii de V. Stroescu, Zincografii I. Brand, Editura Tipografia „Comercială” Iv. D. Smocof & Co., Bazargic, 1925, p. 92.

⁵ *Ibidem*, pp. 72-73.

⁶ *Loc. cit.*, dos. 828/1921, f. 25.

⁷ V. Stroescu, *Dobrogea nouă pe căile străbunilor*, cu o prefață de d-l profesor C. Moisil, directorul general al Arhivelor Statului, vol. II, *Numirile ținutului Turtucaia. Abritus. Cavarua. Comuna Teche cu 9 sate. Comuna Spasovo cu 17 sate. Comuna Preselenți cu 5 sate. Comuna Diuvaniuvasi cu 5 sate*, Fotografii de V. Stroescu, Zincografii I. Brand, Editura Tipografia „Comercială” Iv. D. Smocof & Comp., Bazargic, 1925, pp. 62, 65.

Gargalâc

Preotul paroh din localitate informa ministrul Cultelor și Artelor, în aprilie 1921, în ceea ce privește biserica „Sf. Troiță” din comuna Gargalâc, județul Caliacra, că „reparatul bisericii (...) este de așa natură încât nu aduce nici o modificare sau stricăciune de lucruri vechi ale bisericii. Reparatul va consta din văruiul interior și exterior, dregerea (facerea) acoperișului stricat pe unele locuri, complectarea straielor, pusul geamurilor, cumpărarea unui clopot etc. Banii necesari reparațiunei aveam benevol din partea locuitorilor, iar la nevoie se vor ridica din banii bisericești depuși la Administrația Financiară a Județului.” Interesant este faptul că, în răspunsul ministerului, de aprobare a lucrărilor de reparații, exprimarea „biserica nu poate fi monument istoric” a fost tăiată.⁸

Hardali

În perioada interbelică se credita teoria lansată de arheologul cehobulgar⁹ K. Škorpil, conform căreia vechea așezare romană Abrittus, localizată azi pe arealul actualei localități bulgărești Razgrad¹⁰, s-ar fi aflat în arealul localității Aptaat, sat ce aparține de comuna Hardali.

Abrittus ar fi cuprins castrul roman, așezat pe un deal înalt de 215 metri și orașul propriu zis. Castrul beneficia atât de întărituri naturale cât și de ziduri cu turnuri de apărare. În „Revista Arheologică din Varna”, K. Škorpil a semnalat 32 turnuri rotunde, din care 20 acopereau partea sud-estică, având în fața lor un val de pământ. În castru se putea intra prin patru porți, fiecare având câte două turnuri în patru colțuri. În partea de vest erau două porți mici, fără turnuri, care asigurau legătura cu orașul.

În cimitirul din Aptaat a fost descoperită o columnă de piatră, datând din perioada 119-139 d. H. Un altar de piatră a ajuns la muzeul din Sofia, în timp ce altul rămăsese în temelia bisericii din Armutli. Au mai fost descoperite un fragment dintr-o inscripție funerară, un relief mortuar, reprezentând în partea de sus ospățul morților, iar în partea de jos un cap de meduză și având de ambele părți câte un tânăr, un bloc de piatră având în relief un soldat cu sulită și un călăreț, postamente de coloane, ș.a. Cu ocazia săpăturilor efectuate de societatea arheologică din Vama la 20 august 1906 au fost descoperite urmele unei biserici și a unei bazilici, monede, vase, arme, pietre arhitectonice, etc. Cele mai multe monede descoperite în această zonă provin din timpul lui Justinian, mai rar găsindu-se monede din vremea lui Traian, Adrian și Gordian.

⁸ I.N.P., *loc. cit.*, dos. 830/1940, f. 6.

⁹ http://berberian11.tripod.com/troshev_skorpil.htm, 05.09.2020, 15.02.

¹⁰***, *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*. Vol. 1. A-C, (coord. științific: Constantin Preda), Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 20.

În perioada 1915-1916, prefectul județului Caliacra, O. Georgescu, a pus la dispoziție mijloacele necesare, astfel încât au fost efectuate câteva cercetări sub conducerea lui Vasile Pârvan.¹¹ Săpăturile începute de G. G. Mateescu au fost oprite odată cu declanșarea primei conflagrații mondiale.¹²

În raportul nr. 311 din 25.07.1920, al Protoieriei județului Caliacra către Comisiunea Monumentelor Istorice se menționează și faptul că „în comuna „Hardalii” lângă satul „Divîgichior” (Devengichioi, n.m.) spre Nord-Vest de sat se vede urmele unei cetăți vechi. Înăuntru se văd ruinele unei biserici. Bulgarii de prin prejur o numesc „Biserica Latină”, din informațiile ce am Bulgarii dupe războiul de la 1877 ocupând Quadrilaterul au dărâmat biserica. Materialul de zidărie l-au luat locuitorii Bulgari și s-au construit case, iar stâlpii de marmură și inscripțiunile le-au luat Bulgarii și le-au dus la Muzeul din Sofia. Resturi din stâlpi mai sunt în sat.”¹³

În ședința din 20 septembrie 1920 a Comisiunii Monumentelor Istorice se decidea: „Se înaintează Muzeului antichități adresa Școalei Devigi-Kioi - com. Hardali-Caliacra - de a desgropa mormântul și face săpături în punctul Teke (No. 1087)”.¹⁴ Pe 11 noiembrie 1920 se stabilea: „Cu privire la cererile No. 1161, 1087, ale Învățătorului din Comuna Hardalia (Constanța), pentru desgroparea mormântului de la «Teke» se roagă Dl. Director al Muzeului Național să cerceteze această chestiune.”¹⁵ Pe 25 martie 1921 era înaintată „în original D-lui Director al Muzeului Național cererea No. 100, cu privire la înființarea unui Muzeu în comuna Hardali, județul Constanța”.¹⁶ În ședința din 5 aprilie 1921 Comisia Monumentelor Istorice stabilea că „se aprobă înființarea unui muzeu în com.

¹¹V. Stroescu, *op. cit.*, pp. 33-37.

¹² „Dar abia avu timpul să sape un șanț pe lângă zidurile de înconjur și pe lângă turnurile cetății căci intrarea României în războiul pentru întregirea națională întrerupse orice activitate arheologică în Dobrogea, care deveni curând apoi un teatru de bătălii sângeroase.” (Radu Vulpe, *Dobrogea meridională în antichitate*, în „Analele Dobrogei”, An XIX, vol. II, 1938, p. 3); „În acea vară fierbinte a anului 1916, cei câțiva arheologi ai muzeului (...) erau în plină campanie de săpături în Dobrogea (la Histria, Devegikioi, etc). Pătrunderea armatelor germano-bulgare în această provincie îi obligă să întrerupă lucrările. Decretându-se mobilizarea generală, aproape toți, cu excepția lui G. G. Mateescu, inapt militar datorită bolii, sunt concentrați.” (Alexandru Păunescu, *Strădanile lui Vasile Pârvan pentru salvarea și recuperarea obiectelor prețioase din Muzeul Național de Antichități precum și a pieselor arheologice din Dobrogea*, în „Carpica” XXIII/1, Volum omagial Vasile Pârvan, Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1992, p. 15.)

¹³ I.N.P., *loc. cit.*, dos. 829, f. 29.

¹⁴Serviciul Municipal București al Arhivelor Naționale (S.M.B.A.N.), *Fond Comisia Monumentelor Istorice*, dos. 133/1917-1926, f. 87.

¹⁵*Ibidem*, f. 92.

¹⁶ S.M.B.A.N., *loc. cit.*, dos. 145/1921, f. 4.

Hardali-Caliacra, în condițiile impuse de dir. Muzeului Național. (cererea No. 163)”.¹⁷

Teke

Tekke în limba turco-osmană înseamnă „locăș”.¹⁸ Satul Teke, era vestit datorită existenței aici a unei mănăstiri de derviși, cea mai mare din Europa, după aceea din Constantinopol. Aici se găsea un splendid mausoleu (turbé), construit din piatră cioplită, ridicat de sultanul Soliman în cinstea sfântului Akjazyly-Baba, identificat cu Sf. Atanasie al creștinilor. „La 1829 Rușii ajungând aci i-au dat foc. Teke a servit ca loc de pelerinagiu pentru populațiunea musulmană din partea locului.”¹⁹ „În fața mănăstirii stă dealul Caratepe pe care se înălța în timpurile îndepărtate o cetate ori mai bine zis un castru-probabil din lanțul de întăriri de câteva sute făcute de Justinian.”²⁰

În conformitate cu decizia luată în cadrul ședinței din 19 februarie 1915 („Cu privire la adresa Adm. Casei Bisericii (înreg la no. 76), prin care se cere a se delega o persoană, care să cerceteze un vechiu mormânt din geamia din comuna Teche, județul Caliacra, întru cât, după informațiile date de d-l V. Pârvan, această geamie prezintă deosebit interes ca construcție, - să se declare ca monument istoric, amânându-se deocamdată cercetarea cerută.”²¹), Comisia Monumentelor Istorice a declarat ca monument istoric geamia din comuna Teke prin adresa No 115 din 23 februarie 1915.

Pe 14 aprilie 1916, Al. Nicolaescu, învățător în comuna Teke, comunica președintelui Comisiunii Monumentelor Istorice următoarele: „Cu ord. Dv. No. 116 din 23/II/915 se face cunoscut Primăriei acestei comune că capela din această comună s’a declarat monument istoric, în care scop vă rog să bine voiți a avea în vedere următoarele:

1. Această capelă nu se știe de ce origine e, creștină sau mahomedană, întrucât poartă semiluna numai din 1913.

2. În interior cuprinde un cavou, care la o parte are o deschidere de 6 cm. pe unde credincioși depun diferite sume de bani. Pe această deschidere nu se poate introduce mâna.

¹⁷*Ibidem*, f. 6.

¹⁸***, *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, Partea I Paul de Alep, Îngrijit de M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Partea a II-a Evlia Celebi, Îngrijit de Mustafa Ali Mehmet, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 353.

¹⁹G. Popa-Lisseanu, *Cetăți și orașe greco-romane în noul teritoriu al Dobrogei, cu o hartă și 22 ilustrațiuni*, București, Institutul de editură și arte grafice „Flacăra”, 1914, p. 15.

²⁰V. Stroescu, *op. cit.*, p. 60.

²¹ S.M.B.A.N., *loc. cit.*, dos. 114/1915, f. 3; *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice pe 1915*, publicat de Alex. Lapedatu secretarul Comisiunii, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1916, p. 19.

3. Acest cavou trebuie să aibă o deschidere secretă, știută numai de îngrijitorul ei un Hoge, căci în urma cercetărilor ce personal am făcut, în interior se găsește o neînsemnată sumă de bani.

4. Acest cavou este construit în 1878, unul din constructori fiind în viață, refuză a arăta deschiderea secretă.

5. De la 1878 până în prezent putea fi depusată în interior o sumă de cel puțin 15.000 lei.

6. La această capelă se închin și creștini și mahomedani.

7. Creștinii serbează cu o foarte mare evlavie moaștele existente în cavou la 2 Mai, crezând că ar fi ale Sf. Atanase.

8. Că la această dată pe lângă că se strâng multe daruri, dar se depun în cavou și diferite sume de bani, care am perfecta credință că se sustrag în mod ascuns, ceia ce scade cu totul prestigiul acestei capele, care numai la data sus zisă e vizitată de mii de credincioși.

9. Un zid s'a prăbușit și are nevoie de reparație.

În vederea acestora, Vă rugăm să dispuneți facerea unei cercetări locale cât de urgent, înainte de 2 Mai a.c.

Fiind sigur de frumoasele rezultate ale acestei cercetări, vă declar că sunt la dispoziția onoratei Comisiuni, cu toate datele ce am putut strânge în acest scop, rugându-vă a ne comunica de rezultat."

I se răspundea pe 16 mai 1916: „Mulțumindu-vă pentru cele comunicate cu adresa dv. no. 46 din 14 Aprilie a.c., relativ la capela mahomedană din acea comună, avem onoare a vă arăta că cercetarea ce propuneți a se face la fața locului socotim că nu e oportună acum.”²²

Pe 3 octombrie 1919 administrația Plășii Balcic trimitea următoarea adresă „Domnului Director al Soc. «Monumentele Istorice» București”: „Avem onoare a înainta aci alăturat recipisa Ad-ției Financiare N. 2341, a Jud. Caliacra pentru suma de lei 683, bani 50% rezultată din strângerea ofrandelor făcute cu ocazia Sărbătoarei „Sf. Atanasie” în Comuna Teche pendinte de această Plasă, rugându-vă să binevoiți a se confirma primirea.”²³

Comitetul pentru strângerea ofrandelor din Geamia Sf. Atanase din comuna Teke, județul Caliacra, prin adresa nr. 292 din 4 aprilie 1921, înainta președintelui Comisiunii Monumentelor Istorice „un deviz pentru reparațiunile ce sunt strict necesare a se face la Geamia din această Comună (Monument istoric), rugându-vă să bine voiți al aproba și a se comunica rezultatul.”

²² S.M.B.A.N., *loc. cit.*, dos. 129/1916, ff. 83-84.

²³ S.M.B.A.N., *loc. cit.*, dos. 142/1919, f. 11.

Serviciul de poduri și șosele din județul Caliacra realizase acest deviz estimativ pentru următoarele lucrările de reparații necesare, care cuprindeau:

1. „Construirea din nou a unei marchize la intrare în felul celei vechi (vezi schița alăturată) din lemnărie de brad de bună calitate lucrată cu îngrijire, ușa cu două canaturi în tăblii cu toată ferăria necesară, geamuri și vopsită cu culoare de ulei dată de cel puțin două ori. - În preț se cuprinde și reparațiunea podelei de ciment.
2. Complectarea geamurilor lipsă de la anticameră și moschee.
3. Reparațiunea cupolei prin rostuirea crăpăturilor cu mortar de ciment.
4. Văruitul interiorului cu mortar de var gras dat de cel puțin două ori după ce se vor fi reparat tencuelele.
5. Diverse și neprevăzute.”

Devizul se ridica la suma de 5.000 de lei.

În ședința din 20 aprilie 1926, Comisiunea Monumentelor Istorice stabilea că „monumentul din comuna Teke ce se proiectează a fi dăruit, fiind destul de interesant ca arhitectură și detalii se conservă ca monument istoric. Se roagă Domnul Comandant al Brigadei 1 Vânători de Munte a renunța la ideea dărâmării lui în scopul de a clădi o biserică. (No. 256)”²⁴

În ședința din 9 decembrie 1926, Comisiunea ruga „Ministerul să aprobe ordonanțarea a 8.000 lei dela «Rezerva» Comisiunii pentru lucrările de reparațiune executate la monumentul istoric Aciazalâbaba, Comuna Teche, Jud. Caliacra (No. 1222).”²⁵ În urma ședinței din 12 mai 1921 a Comisiunii Monumentelor Istorice²⁶, prin adresa nr. 204 din 1 iunie 1921, se comunica președintelui Comitetului pentru strângerea fondurilor pentru Geamia „Sf. Atanase”, Comuna Teke, Caliacra, faptul că „se aprobă lucrările de reparație curente pentru Geamia «Sf. Atanase» din com. Teke, dacă comitetul tehnic dispune de fonduri proprii pentru executarea lucrărilor.”²⁷ Muftiul Habil T. H. Aledurahiros, de la Muftiatul Județului Caliacra, prin adresa nr. 43.538 din 2 septembrie 1925, atrăgea atenția autorităților competente (Ministerul Instrucțiunii și Cultelor și Comisiunea Monumentelor Istorice), asupra faptului că „dela 1914 și până în prezent, acestui mausoleu, declarat monument istoric, nu i s'a făcut nici o

²⁴ S.M.B.A.N., *loc. cit.*, dos. 133/1917-1926, f. 280.

²⁵ *Ibidem*, f. 293.

²⁶ „Se aprobă lucrările de reparație cerute la Geamia Teke - Caliacra, dacă se face din fondurile proprii ale primăriei. (cererea No.204)”, *Ibidem*, f. 114.

²⁷ I.N.P., *loc. cit.*, dos. 19/1921, ff. 2-3; „Se aprobă lucrările de reparație cerute la geamia din com. Teke-Caliacra, dacă se fac din fondurile proprii ale Comitetului (cerea no. 204)”, S.M.B.A.N., *loc. cit.*, dos. 145/1921, f. 10.

reparațiune, deși Primăria Teke a reținut cota parte din venitul pelerinajului anual, iar anul acesta din venitul de 12.200 lei, a obținut 8.700 lei, încredințând personalului mausoleului numai 3.500 lei, în loc de 6.100 lei, cât i se cuvenea pe baza sus menționatului ordin.

Neîngrijit, părăsit de toți, mausoleul are astăzi peste 100 geamuri sparte, cupola crăpată, porumbeii sălbatici își fac cuiburile în interiorul acestui monument și multe alte avarii, în cât nu va trebui să treacă prea multă vreme, pentru a fi o ruină istorică. Câteodată șeichul pune, din slabele sale mijloace, de se văruiește interiorul.

Dacă acest mausoleu nu ar avea nici un venit, părăsirea și neîngrijirea lui ar fi justificată prin lipsa de fonduri. E rău, însă, că având venituri, nu se face absolut nimic. Cel puțin geamurile sparte ar trebui înlocuite și apărute de spargere cu plasă de sârmă și a se lua măsuri ca cupola să nu se prăbușească. Supunând cunoștinței Dvs. aceste fapte, avem speranța că veți aviza la măsurile de în dreptare.”

Comisia Monumentelor Istorice a trimis două adrese cu același număr, 903, pe 30 octombrie 1925, către primăria comunei Teke („cum geamia are azi absolută nevoie de reparațiune avem onoare a vă ruga să binevoiți lua urgente măsuri pentru depunerea întregii sume rezultate în decursul acestor ani, făcându-mi-se cunoscut”), respectiv Muftiatului Județului Caliacra („avem onoarea a vă face cunoscut că am intervenit la Primăria com. Teke pentru a depunerea imediată a sumei rezervată din 1916 pentru repararea geamiei Iac-Iazalâ-Sultan din acea comună”).²⁸

Situația nu a fost remediată, după cum reiese din conținutul unei note redactate în martie 1926: „În curtea acestei djamii fiind instalat un post de jandarmi, avem onoare a vă ruga să binevoiți a da ordin ca aceste ruini să fie puse sub directa supraveghere a jandarmilor întrucât suntem informați că locuitorii iau pietre pentru folosința lor proprie expunând-o astfel la o sigură dărâmare.”²⁹

Serviciul Tehnic din primăria Balcic a realizat, pe 15 noiembrie 1926, un deviz în valoare totală de 17.055 lei, „pentru reparațiunea geamiei”, cuprinzând următoarele lucrări și materiale:

„Reparațiunea cupolei acoperișului în exterior prin rostuirea cu mortar de ciment bine drișcuit a tuturilor crăpăturilor pentru a nu mai ploua în interior.

Acoperirea marchizei dela intrare cu tablă galvanizată bine așezată.

Reparațiunea pereților, exterior, pentru ca apa ce se scurge de pe cupolă pe ziduri să nu mai poată pătrunde în interior printre rosturile pietrei, rostuire îngrijită cu mortar de ciment.

²⁸ I.N.P., *loc. cit.*, dos. 825/1927, ff. 11-12.

²⁹ *Ibidem*, f. 19.

Complectarea ferestrelor lipsă sau cele stricate, cu cercevele cu tocuri, brad, bine lucrate cu toată ferăria necesară și vopsite cu culoare de ulei dată de cel puțin două ori. - sus, jos.

Reparațiuni tencuieli la bolțile ferestrelor de sus ale geamiei.

Complectarea geamurilor lipsă la întreg localul prinse în ținte și chituite.

Curățitul pereților interiori și întreg localul.

Reparațiunea zidurilor împrejmuirii, piatra existentă sau care se va aproviziona gratuit de locuitori, mortar de pământ, în felul celei existente.”³⁰

Deoarece Primăria comunei Teke (Teche) colectase suma de 9.586 de lei „din contribuțiunile benevole ale vizitatorilor”, Prefectura județului Caliacra a solicitat Comisiunii Monumentelor Istorice, pe 27 noiembrie 1926, să trimită „și restul de bani necesari pentru acoperirea cheltuielilor de reparațiune”, subliniind „că executarea reparațiunilor se vor face păstrându-se nota originală a monumentului, fără adăogiri sau schimbări, cari ar avea de rezultat modificarea stilului arhitectonic.” Comisiunea a aprobat, în ședința din 9 decembrie a.c., un „ajutor de 8.000 lei pentru rep. geamiei Acazalâbaba com. Teke, cerându-se Minist. Cultelor cu adresa no. 1.222 a ordonanța această sumă pe numele Prefecturii.”³¹

Perspectivile erau, totuși, atât de sumbre, încât muftiul Habil. Th. H. Abdurahim s-a adresat direct „Domnului Ministru al Cultelor și Artelor”, pe 18 februarie 1927: „Am onoarea a vă supune respectuos cunoștinței Domniei Voastre că mausoleul «Ac-Iazâlâ-Sultan», din comuna Teke, acest județ, încă de mai mulți ani de zile este degradat de așa manieră, încât cu tot optimismul nostru, - surpriza dărâmării lui într'un timp destul de apropiat, nu este cătuși de puțin exclusă.

Așa, cupola cea mare a mausoleului, - zidărie masivă -, are largi crăpături, iar în timpul ploilor apa se prelinge în cantități însemnate pe pereții interiori, provocând astfel, din ce în ce mai mult, slăbirea zidăriei cupolei, care a rezistat de veacuri - până azi -, tuturor intemperiilor.

De asemenea gardul de piatră împrejmuitoare este dărâmat în mai multe locuri și în curând îi va urma și cupola. Lipsiți cu desăvârșire de fonduri, ne vedem în situația tristă de a privi impasibili opera ruinei.”

Notele scrise de mână pe verso acestui document indică faptul că, pe 4 martie a.c., Comisiunea intervenise la Primăria Teke, fără rezultat, iar pe 1 iunie a.c. comunicase Prefecturii județului Caliacra următoarele: „Cum fondurile C.M.I. sunt angajate în lucrări de rest. la alte mon. istorice, avem onoare a vă ruga să binevoiți a prevedea în bugetul acelei Prefecturi suma

³⁰*Ibidem*, f. 18.

³¹*Ibidem*, p. 20.

necesară bunei întrețineri a acestei clădiri cf. devizului ce veți binevoi a lua măsuri să se întocmească de Serv. Dv. tehnic cât mai urgent posibil.”³²

În consecință, Prefectura județului Caliacra „a luat dispozițiuni ca imediat să se înceapă executarea reparațiunilor ce necesită a se face la maosoleul din comuna Teke, pentru care s'a întocmit un deviz de lei 17.055 încă din toamna anului trecut.” Dar, atunci când Em. Oprescu, „șeful serviciului tehnic al orașului Balcic”, a fost „delegat de către Prefectură pentru a angaja un antreprenor, cu efectuarea lucrărilor, a constatat însă că suma afectată pentru aceste lucrări, este cu totul insuficientă și că lucrările nu se pot efectua, așa că mausoleul a rămas tot în starea de mai înainte.”³³

În ședința din 26 mai 1927 a Comisiunii Monumentelor Istorice se stabilea să se intervină „la Prefectura județului Caliacra a întocmi de urgență un deviz pentru lucrările de întreținere a geamiei și mausoleului Ac-Iazâlâ-Sultan din comuna Teke și a prevede și suma necesară pentru executare. (No. 229)”³⁴

Șabla

Fosta colonie greco-romană de la Șabla a lăsat urme despre existența sa. Deși, până la momentul respectiv, nu se efectuaseră explorări și săpături sistematice în localitate, totuși fuseseră descoperite două monumente din epoca greco-romană. Primul este o inscripțiune, în dialectul doric, din secolele V-IV î. H., cuprinzând numele unei femei. (Ernst Kalinka, *Antike Denkmäler in Bulgarien*, p. 203) A doua, o inscripție pe o coloană de marmură, a ajuns la muzeul din Sofia. (Kalinka, *op. cit.*, p. 75; K. Škorpil, *Arch. epigr. Mitt.*, XVII, p. 208 n. 98).³⁵ Preotul Paroh Nicolai Titof, de la biserica „Sfântul Dimitrie” din cătunul Ialiiciurman, comuna Șabla, relatează că „aproape a fost o mare luptă în vechime, pentru care a fost pusă și o piatră-monument. Bulgarul arheolog Șkorpil căutase monumentul acel prin prejur.”³⁶ Pe malul mării, în zona localității Șabla, exista un vechi far, construit probabil de genovezi în perioada medievală. „Pe malul marin sunt numai terenuri pline cu pietre, cărămidă, dar se găsesc și bani de bronz, aramă, rar aur și argint din care reese că acolo au fost orașe sau sate locuite.” La o distanță de 7 km de sat se pare că se găseau rămășițele vechiului oraș-port greco-roman Careia (Caria).³⁷ Urmele sale se mai recunoșteau, în perioada interbelică, la far, la un dig care înainta câteva sute

³²*Ibidem*, p. 21.

³³*Ibidem*, p. 22.

³⁴S.M.B.A.N., *loc. cit.*, dos. 173/1927-1928, f. 9.

³⁵G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 51.

³⁶I.N.P., *loc. cit.*, dos. 829, f. 5.

³⁷*Ibidem*, f. 11.

de metri în mare, și la cele două intrări, de nord și sud. În această zonă au fost găsite monede romane din vremea împăraților Gordian, Liciniu, Septimiu Sever, Antonin Piu, monede din orașele Tomis, Callatis, Odessus, Dionysopolis și Marcianopolis, o coloană cu inscripții, pahare, amfore sau cercei de aur. Preotul Paroh Nicolai Titof donase muzeului arheologic din Varna o frumoasă colecție de monede descoperite aceste părți.³⁸

La nord vest de Șabla era situată localitatea Calâcichioiu - Răsboieni, pe raza căruia au fost descoperite o mulțime de monede de aramă și câteva de aur. „Se zice că pe unele ar fi chiar numele lui Traian, iar pe altele soldatul roman în fața soldatului dac. Pe țărmul mării se vede și astăzi zidul cetății vechi.” Cinci kilometri la sud, pe malul mării, se afla localitatea Căiabeiuchioiu – Stânca, unde, de asemenea, se găseau urmele unui vechi castru.³⁹

În apropierea țărmului Mării Negre, în localitatea Jali-Uciorman, a fost descoperită o inscripție în limba greacă, care fusese păstrată multă vreme în școala din sat. (Jirecek, *Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich*, X, 1886, p. 250). La 12 km N-V de Șabla, în satul Calaicidere a fost descoperită o inscripție grecească fragmentată (Kalinka, *op. cit.*, p. 337) și o piatră de hotar (Corpus Inscriptionum Latinarum, 7587). La nord de Calaicidere, era localizat satul Sari-Muza, aici găsindu-se, la învățătorul din comună, un vechi *dolium* (vas de pământ). (Jirecek, *op. cit.*, p. 251)⁴⁰. Locuitorii satului Ionuzcilar povesteau că în pădurea din apropierea ar fi existat un cimitir cu inscripții romane, care au fost luate și transportate la muzeul din Sofia.⁴¹ La Hamzalar, locuitorii povesteau că ar fi găsit coloane de marmură de până la 4 metri lungime.⁴²

Preselenci

În comuna Preselenci (Strămutați; denumirea turcească Baş-Asarlâc), situată pe o mică colină și compusă din trei mahalale (Panta mahle, Calfa mahle și Cerchez mahle), în fața ultimei dintre ele, după ce traversai o vale spre miazăzi, pe un mic deal puteai găsi ruinele unei cetăți romane care avea în partea sud - vest turnuri de observare și întăritură dublă.⁴³

Trecerea în revistă de mai sus demonstrează că au existat diverse modalități prin care autoritățile locale și centrale au încercat și, într-o

³⁸ V. Stroescu, *Dobrogea nouă pe căile străbunilor*, vol. III..., pp. 77-78.

³⁹ *Ibidem*, pp. 82-86.

⁴⁰ G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 52.

⁴¹ V. Stroescu, *op. cit.*, pp. 117-118.

⁴² *Ibidem*, pp. 128-129.

⁴³ V. Stroescu, *Dobrogea nouă pe căile străbunilor*, vol. II..., pp. 109-110.

anumită măsură, au reușit, în limitele dictate de constrângeri bugetare, interese imobiliare și perioade de beligeranță, să protejeze patrimoniul istoric al județelor din Dobrogea de Sud.

HISTORICAL MONUMENTS IN RURAL CALIACRA COUNTY

1878-1940

-abstract-

Key words: antiquities, rural area, restoration, Caliacra, South Dobrogea.

The existence and fate of the antiquities on the territory belonging to the rural area of Caliacra County were in the attention of the Romanian authorities, both after the Second Balkan War and in the interwar period. This interest was manifested both by the desire to be informed about the existence of those historical traces, and by the amounts allocated, despite the eternal budgetary restrictions, for their protection and restoration. In the rural area of Caliacra county, traces of the past were found in the localities of Conac, Cadieva, Calaignidere, Echiscea, Ecrene, Gargalâc, Hardali, Teke, Șablași Preselenci. there were various ways in which local and central authorities tried and, to a certain extent, managed, within the limits dictated by budgetary constraints, real estate interests and periods of belligerence, to protect the historical heritage of the counties of South Dobrogea.

BIBLIOGRAFIE

Institutul Național al Patrimoniului
- *Fond Comisiunea Monumentelor Istorice(1892- 1948)*
Serviciul Municipal Bucureștia Arhivelor Naționale
- *Fond Comisia Monumentelor Istorice*

***, *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, Partea I Paul de Alep, Îngrijit de M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Partea a II-a Evlia Celebi, Îngrijit de Mustafa Ali Mehmet, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.

***, *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României. Vol. I. A-C*, (coord. științific: Constantin Preda), Editura Enciclopedică, București, 1994.

Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice pe 1915, publicat de Alex. Lapedatu secretarul Comisiunii, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1916.

Păunescu, Alexandru, *Strădaniile lui Vasile Pârvan pentru salvarea și recuperarea obiectelor prețioase din Muzeul Național de Antichități precum și a pieselor arheologice din Dobrogea*, în „Carpica” XXIII/1, Volum omagial Vasile Pârvan, Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1992.

Popa-Lisseanu, G., *Cetăți și orașe greco-romane în noul teritoriu al Dobrogei, cu o hartă și 22 ilustrațiuni*, București, Institutul de editură și arte grafice „Flacăra”, 1914.

Stroescu, V., *Dobrogea nouă pe căile străbunilor*, cu o prefață de d-l profesor C. Moisil, directorul general al Arhivelor Statului, vol. II, *Numirile ținutului Turtucaia. Abritus. Cavarana. Comuna Teche cu 9 sate. Comuna Spasovo cu 17 sate. Comuna Preselenți cu 5 sate. Comuna Diuvaniuvasi cu 5 sate*, Fotografii de V. Stroescu, Zincografii I. Brand, Editura Tipografia „Comercială” Iv. D. Smocof & Comp., Bazargic, 1925.

Stroescu, V., *Dobrogea nouă pe căile străbunilor*, vol.. III, *Silistra. Comuna Ghiaursuluciuc cu 3 sate. Comuna Duranculac cu 13 sate. Comuna Șabla cu 8 sate. Comuna Gargalâc cu 14 sate. comuna Duvaniuvasi cu 13 sate*, Fotografii de V. Stroescu, Zincografii I. Brand, Editura Tipografia „Comercială” Iv. D. Smocof & Co., Bazargic, 1925.

Vulpe, Radu, *Dobrogea meridională în antichitate*, în „Analele Dobrogei”, An XIX, vol. II, 1938.

http://berberian11.tripod.com/troshev_skorpil.htm